

TRISTOLETJA ŠKOFJELOŠKEGA PASIJONA,

škofjeloške pasijonske spokorniške procesije

piše: Aleksander Igličar

📷 France Stele

V letu 2021 se spominjamo treh stoletij spokorniške pobožnosti Procesije velikega petka *Processione Locopolitana* oziroma Škofjeloškega pasijona, kot ga poimenujemo v sodobnem času, nedvomno najpomembnejšega kulturnega in duhovnega bisera Škofje Loke. Pod skrbnim vodenjem režiserja Boruta Gartnerja so se pričele priprave na uprizoritev v letošnjem postnem in velikonočnem času, pa jo je pandemija COVID19, kot mnoge druge družbene, kulturne in verske dogodke, prestavila na leto 2022. Lepo je, da se bo tristoletnice spomnila tudi Banka Slovenije z izdajo priložnostnih kovancev.

ZAČETKI LOŠKE SPOKORNIŠKE PROCESIJE

Začetke spokorniške procesije v Škofji Loki v začetku 18. stoletja najprej umestimo v širši evropski duhovni prostor. Katoliška cerkev

je po reformaciji v vernikih želela spodbuditi vero tudi s pripravo verskih pobožnosti, med katerimi so imeli pomembno mesto igrani prizori iz Jezusovega življenja, zlasti njegovega trpljenja, ki so se uveljavili v

škofjeloški pasijon
PROCESSIONE LOCOPOLITANA
1721-1999

Grafični znak Škofjeloškega pasijona,
avtor oblikovalec Jure Miklavc

obliki pasijonskih iger ali procesij, zlasti na nemškem govornem področju. Med cerkvenimi redovi so bili na tem področju najbolj dejavni bratje kapucini in jezuiti.

Bratje kapucini so tovrstne pobožnosti zanesli tudi v slovenski prostor (Ljubljana, Celje, Kranj). Leta 1703 so svoje domovanje našli tudi v Škofji Loki, kjer delujejo še danes. Najverjetneje je med loške brate kapucine leta 1714 prišel brat Romuald, s krstnim imenom Lovrenc Marušič (1676–1748) iz Štandreža pri Gorici. Ohranjeno je vabilo z njegovim podpisom z dne 9. aprila 1715,

s katerim pater Romuald, Magister processionis (voditelj procesije) »... v živ spomin na trpljenje našega Odrešenika s temi vrsticami k svoji procesiji prisrčno vabim nadvse častiljivega gospoda župnika in prav tako spoštovane gospode kaplane skupaj s celotnim župnijskim občestvom ...«. Pater Romuald je v loškem kapucinskem samostanu deloval do leta 1727 in domneva se, da je bil ves ta čas voditelj pasijonske procesije.

Ohranjeno je tudi pismo neznanega voditelja loške procesije iz leta 1713 v katerem je med drugim zapisano: » ... da bi srca vernih rasla v ljubezni do križanega Jezusa in v pokori za grehe, so najvišji predstojniki dveh nadbratovščin, Sv. Rešnjega telesa in Sv. Rožnega venca, določili, da se vsako leto v tem loškem mestu na Veliki petek, če je naklonjen Bog in če dopušča vreme, ob štirih popoldne priredi procesija v čast Gospodovega trpljenja ...«. V nadaljevanju pisma je za 15 podob navedeno, katere loške vasi naj jih pripravijo. Na koncu pisma je opozorilo, naj se sodelujoči "pravočasno zglasijo na običajnem kraju procesije".

Iz zapsanega razberemo, da se je spokorniška procesija po loških ulicah in trgih odvijala na Veliki petek, edini dan v letu, ko se v katoliških cerkvah ne daruje sveta maša. Zapis,

da naj se sodelujoči zglasijo na običajnem mestu, pa napeljuje k misli, da se je pasijonska procesija v Škofji Loki verjetno pripravljala že pred letom 1713.

Dr. France Koblar je v knjigi *Slovenska dramatika I* (Slovenska matica, Ljubljana, 1972) zapisal: »Za škofjeloško procesijo sicer še ne poznamo pismene predloge, vendar ni brez pomena, da je bil njen pobuditelj namestnik brižinskega škofa, ki je poznal podobne prireditve v svoji barvarski domovini.« Škofje iz bavarskega Freisinga (slov. Brižinj) so bili zemljiški gospodje t.i. Loškega gospostva od leta 973 do leta 1803.

Za loško spokorniško procesijo je nadvse pomembno, da je rokopis Škofjeloškega pasijona v celoti ohranjen. Besedilo v slovenskem jeziku je v 863 verzih zapisal brat Romuald, režiserska ter druga razmišljanja in napotila pa so zapisana v nemškem in latinskem jeziku. Besedilo Škofjeloškega pasijona je najstarejše ohranjeno slovensko dramsko besedilo in najstarejša ohranjena režijska knjiga v Evropi.

Na začetku rokopisnih listin je uvodno besedilo z naslovom *V vednost prihodnji dobi o procesiji na veliki petek*, ki je datirano na 11. april 1721. Zapisani datum navaja k sklepu, da

so Škofjeloški pasijon pričeli uprizarjati leta 1721 in posledično je bila letnica vključena v grafično podobo avtorja Jureta Miklavca, ki je nastala pred prvo sodobno uprizoritvijo leta 1999. Kasnejša spoznanja strokovnjakov (kapucin dr. Metod Benedik, dr. Matija Ogrin, dr. Monika Deželak Trojar) nedvoumno dokazujejo, da se je loška spokorniška procesija odvijala že pred letom 1721. Toda letnica 1721 je bila v uvodu besedila tako jasno zapisana, da je bila izbrana za zunanjo obeležitev 300-letnice Škofjeloškega pasijona.

Dr. Matija Ogrin, urednik znanstvenokritične izdaje Škofjeloškega pasijona (Celjska Mohorjeva družba, 2009), ugotavlja, da je brat Romuald ohranjeno besedilo najverjetneje zapisal med letoma 1725–1727, po besedilu, po katerem se je v predhodnih letih odvijala pasijonska pobožnost. Rokopis Romualdovega besedila, ki ga skrbno hranijo bratje kapucini v Škofji Loki, je leta 2020 celovito restavriral Blanka Avguštin Florjanovič iz Stare Loke, sodelavka Arhiva Republike Slovenije, ena najboljših slovenskih strokovnjakinj za restavriranje starih besedil oziroma knjig.

BESEDILO ŠKOFJELOŠKEGA PASIJONA

Pasijonsko besedilo brata Romualda je razdeljeno v 13 podob in vsebuje teologijo, umetnost in duhovnost. Literarni zgodovinar dr. Matija Ogrin, ki je besedilo temeljito preučeval, meni, da »veliko dramsko besedilo Škofjeloškega pasijona nosi v sebi čudovito skladišče umetniške dinamizem, vpet med dve osišči: to sta spokorna duhovnost velikega petka in poetičnost dramske umetnine. Globljo pretresenost ob skrivnosti Jezusovega trpljenja je pasijonsko dramsko

Besedilo škofjeloškega pasijona

besedilo zmoglo obuditi šele kot tisto, čemur danes pravimo literarno umetniško delo. Med vero in kulturo ni bilo še nobenega razpona, delitve ali nasprotja.«

Besedilo se prične s prizorom Raja, **1** iz katerega sta bila zaradi storjenega greha izgnana Adam in Eva. Sledi Smrt na konju **2** z mimo-hodom vseh družbenih stanov, od škofa, cesarja do kmeta in berača, kar ljudi opominja, da so kot posledica greha smrti zapisani vsi. **3** V naslednjem prizoru Pekel vidimo trpljenje grešne duše, ki jo trpinči Lucifer s svojimi pajdaši. **4** Sledijo predstavniki loških cehov **5** (lončarji, mesarji, krojači), ki so bili pomemben del loškega meščanstva. Osrednji del so prizori Jezusovega trpljenja **9** (slovesni vhod v Jeruzalem, **6** krvavi pot na Oljski gori, kronanje **8** pred Pilatom, **10** križanje in smrt), **11** v katere se smiselno vključujejo nekatere podobe iz stare zaveze (Samson, Hieronim, kralj David). Po Jezusovi smrti so prikazane vse štiri tedaj znane celine (Evropa, Afrika, Azija in Amerika), ki sporočajo, da se je Jezusova vera in ljubezen razširila po vsem svetu. Zadnji prizor prikazuje Božji grob, ki ga nosijo loški meščani. **13** Med posameznimi prizori je množica konjenikov, križonoscev, bičarjev, spokornikov ..., ki ponazarjajo vse Božje ljudstvo.

V nekaterih prizorih nastopajo angeli v belih in rdečih oblačilih. **12** Beli angeli se pogovarjajo z Jezusom Kristusom, in mu skušajo lajšati trpljenje. Rdeči angeli pa nagovarjajo gledalce in jih opominjajo na grehe in njihove posledice ter jih vabijo k spreobrnitvi, spokornosti in življenju v Jezusovi ljubezni.

Pobožna procesija Processio Locopolitana se je na Veliki petek vsako leto pripravljala do leta 1767, ko je goriški škof Attems njeno uprizorjanje prepovedal, tudi zaradi novega duha razsvetljenstva, ki je zavel po Evropi.

DEBELJAKOV PASIJON LETA 1936

Avgusta leta 1936 so v Škofji Loki pripravili veliko obrtno-podjetniško razstavo, na kateri so prikazali

Debeljakov pasijon

najpomembnejše dosežke loških obrtnikov in podjetnikov. Loški profesorji, ki so se od leta 1930 na pobudo profesorja Ivana Dolenca in duhovnika slavista Jakoba Šolarja redno zbirali, so ob tem pripravili razstavo zgodovinskih predmetov iz življenja in dela ljudi na Loškem, ki so jih sami zbirali po loških domovih in podstrešjih. Profesor dr. Tine Debeljak (1903–1989) je ob tej priložnosti po 170-letih ponovno oživil Škofjeloško pasijonsko procesijo. Uprizoritev ni bila izvedena v procesijski obliki, ampak jo je dr. Debeljak z režiserjem Pavlom Okornom priredil za odrsko postavitev. Oder v velikosti okrog 200 m², na katerem so se menjavale posamezne podobe, je bil postavljen za stavbo nove ljudske šole, ki je bila odprta leta 1932 (sedanja OŠ Škofja Loka Mesto). Da bi gledalci dobili občutek loškega Mestnega trga je akademska slikarka Bara Remec pripravila veličastno kuliso loških mestnih hiš.

V Škofjeloški pasijonski procesiji je nastopilo 165 predvsem loških amaterskih igralcev, vlogo Jezusa je kot edini 'Neločan' odigral France Trefalt iz Primskovega. Nekaj let pred tem (1932) je kot Jezus nastopal v Slovenskem pasijonu v Kranju, ki ga je Niko Kuret pripravil po Romualdovem besedilu. Debeljakov pasijon si je v dneh od 12. do 16. julija 1936 ogledalo okoli 5.000 obiskovalcev, uprizorjen pa je bil tudi leta 1937.

Ob razstavi je bila izdana publikacija z naslovom *Škofja Loka in njen okraj v luči gospodarskih in kulturnih prizadevanj*. V njem je dr. Debeljak objavil prispevek z naslovom

Škofjeloška pasijonska procesija in razvoj pasijonskih iger sploh. Prispevek na šestih straneh je zaključil z mislijo: »Želimo, da bi Škofjeloški pasijon dobil v Loki svoje stalno pribežališče morda v smislu malega Oberammergau¹: v Loki se je spočel, v Loki naj živi!«

UPRIZARJANJE ŠKOFJELOŠKEGA PASIJONA V SODOBNEM ČASU

Čas po drugi svetovni vojni ni bil naklonjen uprizorjanju Škofjeloškega pasijona in zato je "Loška Trnuljčica" (pre)dolgo odmaknjena in odrinjena počivala v svojem zapuščenem in nezaželenem duhovnem kraljestvu. Prvi povojni poskus uprizoritve v Škofji Loki leta 1981 je bil mogoč le v cerkvi, in sicer v loški kapucinski cerkvi sv. Ane, kjer je tedaj med brati kapucini deloval novic Karel Gržan.

Po družbenih spremembah v Sloveniji leta 1990 se je "speča Trnuljčica" vedno bolj pogumno in vztrajno pričela prebujati. Debeljakove sanje

¹ Pasijon v bavarskem mestu Oberammergau je v svetovnem merilu najbolj prepoznaven pasijon, ki ga uprizarjajo na vsakih deset let vse od leta 1633.

Dosedanji režiserji ŠP (z leve): Marjan Kokalj DJ, Borut Gartner in Milan Golob pred Križevim potom s fotografijami ŠP v cerkvi v Podutiku (marec 2016).

iz leta 1936 so "meso postale" in se začele uresničevati.

Muzejsko društvo Škofja Loka je februarja 1992 pripravilo Blaznikov večer, posvečen Škofjeloškemu pasijonu, kar je bil obetajoč dogodek za ponovno uprizoritev Romualdove mojstrovine. Istega leta je Aleš Jan na Radiu Ljubljana izvedel radijsko igro s celotnim izvirnim Romualdovim besedilom, ki je bila kasneje izdana na dveh kasetah.

Vodstvo Občine Škofja Loka je začutilo "pasijonsko vzburjenje" med ljudmi, nekaj časa razmišljalo in kmalu storilo korake v pravo smer. Ključna oseba je bil Marjan Kokalj, režiser ljudske igre *Turški križ*, ki je bila leta 1997 uprizorjena v Selcih. Marjan se je na povabilo župana ognjevitotil priprav za uprizoritev Škofjeloškega pasijona. Kasneje je povedal, da se ni dobro zavedal, v kaj se podaja, ter da je bilo to dobro, saj po mnogih, tudi grenkih izkušnjah in nasprotovanjih, predvsem s strani političnih predstavnikov pasijonu nenaklonjenih strank, izziva zanesljivo ne bi sprejel. Svoje

2

3

delovanje je pričel s študijem Romualdovega besedila, z zbiranjem ključnih igralcev, pevcev, množice drugih nastopajočih, konjenikov, nosačev odra, vseh drugih sodelujočih, zamisli in izdelave kostumov, scenskih rekvizitov in vsega drugega potrebnega.

Izhajal je iz zasnove ljudskega gledališča, zato je k sodelovanju pritegnil amaterske igralce, od katerih je večina na odru nastopala prvič. Želel je, da jih Jezus oziroma njegova pasijonska zgodba nagovori osebno ter da k igri pristopijo zaradi lastnega notranjega žara in vsi so sodelovali prostovoljno. Na posameznih področjih (kostumi, maska, govor, glasba ...) je k sodelovanju povabil strokovnjake, ki so tudi sodelovali brez plačila.

Po Škofji Loki in okolici je vrelo od priprav in pričakovanj, vsi so čutili, da se pripravlja nekaj izjemnega. Za Škofjeloški pasijon so nekateri že slišali, večina sodelujočih pa se je z njim srečala prvič. Režiser Marjan Kokalj je sklenil, da se bo dosledno držal Romualdovega besedila, ki ga je zaradi boljšega razumevanja iz prvotnih 13 podob razdelil na 20 prizorov.

V postno-velikonočnem času leta 1999 si je Škofjeloški pasijon na štirih mestih (odrih) ter osmih uprizoritvah ogledalo okrog 25.000 ljudi. V uprizoritvi je sodelovalo več kot 600 igralcev, okrog 80 konjenikov, nad 400 nosačev odra, redarjev, šivilj, garderoberk, maskerk ... Ker je bila glasba pomemben sestavni del prvotne procesije, a ni bila ohranjena, sta loška glasbenika organist Tone Potočnik in skladatelj Andrej Misson pripravila nove pasijonske skladbe, ki so bile izdane na CD-ju.

Glavni organizator uprizoritve je bila Občina Škofja Loka, ki jo je tudi finančno podprla. Pasijonska energija in vzdušje vseh sodelujočih sta bila tako velika, da je bila uprizoritev ponovljena v jubilejnem svetem letu 2000. Režija in delo pri Škofjeloškem pasijonu je Marjana Kokalja osebno zelo nagovorilo, da je čez nekaj let vstopil k jezuitom in duhovno gledališče je še danes eno od njegovih področij proučevanja.

Naslednja uprizoritev Škofjeloškega pasijona je bila leta 2009 pod vodstvom režiserja Boruta Gartnerja iz Reteč, ki je bil pred tem Kokaljev pomočnik. Tudi Borut je upošteval značilnosti ljudskega

4

5

6

7

8

9

ljubitelskega gledališča in zgradil poglobljen osebni odnos z nastopajočimi. V veri, da je Jezusovo trpljenje in smrt pot v vstajenje, je Borut na koncu pasijona dodal pesem Hosana. Zapeli so jo gimnazijski pevci, ki so nastopili v vsakdanjih oblekah, s čimer je želel pokazati, naj Jezusova ljubezen vstopa v naše vsakdanje življenje.

Zadnja uprizoritev je bila leta 2015 pod vodstvom režiserja Milana Goloba iz Ljubljane, ki je pred tem že nekaj let deloval kot režiser raznih gledaliških predstav, ki pa niso bile povezane z duhovnostjo. Med loške pasijonce je vstopil z nekim strahom, spoštljivostjo, a s svojo odprtostjo z njimi zgradil lep in zaupen odnos. Z gledališkimi izkušnjami se je bolj posvetil igri ključnih igralcev, njihovi izgovorjavi, dramaturški nadgradnji idr.

Pri pripravah in uprizoritvah so bili ves čas dejavno vključeni loški bratje kapucini. Nekdanji gvardijan br. dr. Metod Benedik je bil član strokovnega odbora, sedanji gvardijan br. Jožko Smukavec je bil leta 2015 kot duhovni pomočnik režiserja v stalnem stiku z igralci in drugimi sodelujočimi. Leta 2018 so bili loški kapucini v slovenskem Registru nesnovne dediščine, kjer je glavni nosilec organizacije Škofjeloškega pasijona vpisana Občina Škofja Loka, vpisani kot nosilci njegove duhovne dediščine. Neprecenljive so molitve bratov kapucinov za pravi, verski in duhovni uspeh pasijona, ki naj prispeva k duhovni rasti vseh sodelujočih in gledalcev.

VPIS ŠKOFJELOŠKEGA PASIJONA NA UNESCOV SEZNAM

Z izvedbami Škofjeloškega pasijona je pričela rasti zavest, da bi bilo treba narediti več od samih uprizoritev, da si Škofja Loka in loški pasijonci zaslužijo svoj prostor tudi v slovenskem in mednarodnem prostoru.

Alojzij Pavel Florjančič, nekdanji predsednik Muzejskega društva Škofja Loka, je pasijonce spodbujal k stalnemu "negovanju pasijonske kondicije". Tudi v letih, ko se pasijon ne uprizarja, misel na pasijonska dogajanja ne sme zamreti. Na njegovo pobudo in uredništvo je Muzejsko društvo pričelo izdajati *Pasijonske doneske*, ki so z leti postale slovenska pasijonska revija, ki prinaša strokovna in poljudna besedila o Škofjeloškem, drugih slovenskih in evropskih pasijonih. Nedavno je izšla že 16. letna številka *Pasijonskih doneskov*, ki jih sedaj ureja Helena Janežič. V Škofji Loki že več let

10

v postnem in velikonočnem času pripravljajo pestre Dneve Škofjeloškega pasijona, ki se zadnja leta zaključijo z Romualdovim dnevom 22. aprila, na dan obletnice smrti pisca Škofjeloškega pasijona.

Občina Škofja Loka se je leta 2008 pridružila evropskemu združenju Europassion, ki povezuje nad 80 pasijonskih mest in krajev iz šestnajstih evropskih držav. V letošnjem letu bi morala Škofja Loka gostiti redno letno srečanje Europassiona, pa je bilo zaradi COVID19 prestavljeno na leto 2027. Leta 2018 se je Europassionu pridružilo tudi gibanje Pasijonski veter, ki povezuje vse slovenske pasijonce. V njem so dejavni pasijonci iz Preddvora, Ribnice, Škofje Loke in Štepanjskega naselja v Ljubljani. Sedež gibanja je v kapucinskem samostanu v Škofji Loki, njegov duhovni voditelj pa je br. Jaro Kneževič. Leta 2019 sta bila v razširjeno predsedstvo Europassiona imenovana Andreja Ravnihar Megušar, ki je skrbnica za slovenske in hrvaške pasijone, in avtor tega besedila.

foto: osebni arhiv

Udeleženci zasedanja UNESCO v Adisu Abebi takoj po vpisu ŠP (z leve): Jože Štukl, Magdalena Tovornik, Aleksander Igličar in Jernej Tavčar.

11

jih je več kot 3.000), ki je bil vpisan na ta svetovni seznam. Zaradi vseh teh vidikov je bila letošnja uprizoritev Škofjeloškega pasijona še bolj pričakovana in zaželena, posebej zaradi praznovanja treh stoletij tradicije njegovega uprizarjanja in prve uprizoritve po vpisu na UNESCO-v seznam, toda obrnilo se je drugače.

Zaključimo z mislimi Boruta Gartnerja, magistra processionis Škofjeloškega pasijona 2021 oziroma 2022, ki je v svojem glasilu *Svetloba* nagovor pasijoncem končal z naslednjo mislijo: »Kot režiser se ne morem načuditi, kaj vse nam ponuja ta »čarobna procesija« polna joka, stoka in mraka, pa vendar usmerjena v pomoč človeku, ki je zdrsnil globoko dol. Ponudi mu roko, da ga dvigne iz temnega brezna brezupa v nov, upa poln dan. Nепrestano brskam, raziskujem, študiram, preverjam, razstavljam in ponovno sestavljam besede, misli, izjave zapisane v rokopisu, in s strokovnjaki tehtam vsa zaznana znamenja, ideje, zamisli, fantazije, ki jih proizvaja moj stik z dramskim besedilom, da bi realizirali večino tistega, kar se v rokopisu še 'skriva' in na razumljiv in primeren način to prikazali občinstvu.«

12

13

Prisrčno vabljeni leta 2022 na ogled spokorniške procesije Škofjeloški pasijon ... »če bo naklonjen Bog in če bo dopuščalo vreme«.

Leta 2008 je Slovenija vzpostavila Register nesnovne kulturne dediščine, v katerega je bila kot prva enota vpisan Škofjeloški pasijon. Ta vpis je pričel odpirati pot za uresničitev prizadevanj za vpis Škofjeloškega pasijona na UNESCO-v seznam, a pot do tja je bila še dolga. Julija 2012 je slovenska vlada Škofjeloški pasijon razglasila za živo mojstrovino državnega pomena, kar je predpogoj za prijavo na UNESCO. Oblikovala se je strokovna skupina, ki jo je usmerjal Jože Štukl, kustos Loškega muzeja, v njej pa so bili loški pasijonci in sodelavci Ministrstva za kulturo ter Slovenskega etnografskega muzeja. Predlog besedila vloge je bil marca 2013 poslan na UNESCO in njegov strokovni odbor je zaznal nekatere pomanjkljivosti, zaradi tega je bila novembra 2014 na zasedanju UNESCA v Parizu vloga umaknjena. Besedilo je bilo dopolnjeno in marca 2015 ponovno vloženo. Na zasedanju UNESCA v Adis Abebi 1. decembra 2016 je bil Škofjeloški pasijon vpisan na UNESCO-v

reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva, na katerem je trenutno okrog 500 enot.

Škofjeloški pasijon je prva slovenska enota vpisana na ta UNESCO-v seznam ter prvi in do sedaj edini izmed svetovnih pasijonov (po ocenah

V kapucinski knjižnici v Škofji Loki hranijo originalni rokopis Škofjeloškega pasijona izpod rok brata Romualda. V prejšnjem letu so s pomočjo Centra za konserviranje-restavriranje knjig, papirja in pergamenta pri Arhivu RS in konservatorke Blanke Avguštin Florjanovič izvedli zahtevno restavriranje originalnega rokopisa. Kot je dejala restavratorka Blanka gre pri tem rokopisu za izjemen kulturni spomenik svetovnega pomena, zato so se dela lotili z vsem spoštovanjem in pazljivostjo. Ker je šlo pri restavriranju tri stoletja stare knjige za enkratni poseg, so o tem postopku posneli tudi dokumentarni film.